

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد مدیریت فناوری اطلاعات

بررسی تاثیر دولت الکترونیک در تحقق عدالت اجتماعی در ایران

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر دولت الکترونیک بر تحقق عدالت اجتماعی در ایران انجام شد (که برای دست یابی به این هدف یک فرضیه اصلی و چهار فرضیه فرعی ارائه گردید) . در ابتدا با تأمل بر طبقه‌بندی جیمزپی. استرنا مروری بر چالش آموزه‌های فلسفی و سیاسی در مفهوم‌پردازی از عدالت، صورت گرفت و به دشواری ادراک عدالت اشاره شد. در ادامه با تقسیم کردن عدالت اجتماعی به سه بعد عدالت رویه ای ، مراوده ای و توزیعی به بررسی و تعریف هر یک از این سه بعد پرداخته و شاخصه های هر یک معرفی شد و سپس این سه بعد با توجه به نظریه حق مدارمورد بررسی قرار گرفت و با توجه به اینکه حکومتها مسئول اصلی اداره امور کشورها بوده و ایجاد شرایط و امکانات ضروری برای بهره برداری و استفاده برابرامه مردم (ازامکانات و فرصتهای اجتماعی موجود در جامعه) از مهمترین وظایف آنان است ، به بررسی رابطه میان هر یک از سه بعد عدالت اجتماعی و دولت الکترونیک در نظریه حق مدار پرداخته شد تا مشخص شود که آیا دولت الکترونیک می تواند به تحقق عدالت اجتماعی کمک کند یاخیر؟ در نهایت ضمن مراجعه به خبرگان وصاحب نظران آراء آنها در این خصوص بررسی شد ،(با استفاده از نرم افزار آماری SPSS) و تأثیر توسعه دولت الکترونیک بر تحقق عدالت اجتماعیمورد تأیید قرار گرفت .

واژگان کلیدی :

دولت الکترونیک ، عدالت رویه ای ،عدالت مراوده ای ،عدالت توزیعی، عدالت حق مدار

۱- فصل اول : کلیات پژوهش

۱-۱	مقدمه.....	۱
۲-۱	تعریف مسأله.....	۱
۳-۱	سابقه و ضرورت انجام تحقیق.....	۲
۴-۱	سئوالها و فرضیه های تحقیق.....	۵
۵-۱	اهداف تحقیق.....	۶
۶-۱	کاربرد نتایج تحقیق.....	۷
۷-۱	قلمرو زمانی و مکانی تحقیق.....	۷
۸-۱	روش انجام تحقیق.....	۷
۹-۱	ابزار گردآوری اطلاعات.....	۸
۱۰-۱	جامعه و نمونه آماری.....	۸
۱۱-۱	روش های تجزیه و تحلیل داده ها.....	۸
۱۲-۱	واژگان تخصصی.....	۹

۲- فصل دوم : ادبیات پژوهش

۱-۲	مقدمه.....	۱۲
۲-۲	عدالت اجتماعی در چالش مفهوم پردازی ها.....	۱۲
۱-۲-۲	عدالت در روایت حق مدار.....	۱۶
۳-۲	دشواری ادراک عدالت.....	۱۶

- ۴-۲ ابعاد عدالت..... ۱۸
- ۴-۲-۱ عدالت رویه ای..... ۱۸
- ۴-۲-۲ عدالت مرادده ای..... ۲۴
- ۴-۲-۳ عدالت توزیعی..... ۲۵
- ۵-۲ دولت الکترونیک..... ۳۰
- ۵-۲-۱ اهمیت ایجاد دولت الکترونیک..... ۳۱
- ۵-۲-۲ ضرورت ایجاد..... ۳۱
- ۵-۲-۳ اهداف دولت الکترونیک..... ۳۳
- ۵-۲-۴ مزایا..... ۳۴
- ۵-۲-۵ نمادهای مورد استفاده در دولت الکترونیک..... ۳۶
- ۵-۲-۶ اثرات دولت الکترونیک بر مدیریت و سازمان..... ۳۸
- ۵-۲-۷ موانع ایجاد دولت الکترونیک و چالشهای آن..... ۳۹
- ۶-۲ وضعیت دولت الکترونیک در ایران..... ۳۹
- ۷-۲ عرصه های سه گانه فعالیت دولت الکترونیک در سطح جامعه و در ارتباط با مردم..... ۴۲
- ۸-۲ عدالت حق مدار و لزوم ادراک صحیح از عدالت..... ۴۵
- ۹-۲ دولتها و عدالت..... ۴۶
- ۱۰-۲ دولت الکترونیک و عدالت اجتماعی..... ۴۸
- ۱۰-۲-۱ دولت الکترونیک و عدالت رویه ای..... ۵۰
- ۱۰-۲-۲ دولت الکترونیک و عدالت مرادده ای..... ۵۵
- ۱۰-۲-۳ دولت الکترونیک و عدالت توزیعی..... ۵۷
- ۱۱-۲ دولت الکترونیک و عدالت حق مدار..... 60
- ۱۲-۲ جمع بندی..... ۶۳

۳- فصل سوم : روش شناسی پژوهش

- ۳-۱ مقدمه..... 65
- ۳-۲ فرضیه ها و متغیرهای پژوهش..... ۶۵
- ۳-۳ جامعه آماری و نمونه آماری..... ۶۹
- ۳-۴ تعیین اندازه نمونه..... ۷۰
- ۳-۵ روش نمونه گیری..... ۷۱
- ۳-۶ روش انجام پژوهش..... ۷۱
- ۳-۷ روش و ابزار گردآوری داده ها..... ۷۲
- ۳-۷-۱ پرسشنامه..... ۷۲
- ۳-۸ روایی و پایایی ابزاراندازه گیری..... ۷۴
- ۳-۸-۱ روایی پرسشنامه..... ۷۴
- ۳-۸-۲ پایایی پرسشنامه..... ۷۵
- ۳-۹ روش تجزیه و تحلیل داده ها..... ۷۶

۴- فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده ها

- ۴-۱ مقدمه..... ۷۷
- ۴-۲ سئوالات عمومی پرسشنامه..... ۷۷
- تجزیه و تحلیل داده های مربوط به سطح تحصیلات..... ۷۸
- تجزیه و تحلیل داده های مربوط به نوع شغل..... ۷۹
- تجزیه و تحلیل داده های مربوط به میزان آشنایی بامفاهیم دولت الکترونیک..... ۸۰
- ۴-۳ آزمون فرضیه های تحقیق..... ۸۱
- ۴-۳-۱ فرضیه فرعی شماره ۱..... ۸۱
- ۴-۳-۲ فرضیه فرعی شماره ۲..... ۸۴
- ۴-۳-۳ فرضیه فرعی شماره ۳..... ۸۸

۴-۳-۴ فرضیه فرعی شماره ۴..... 92

۴-۳-۵ فرضیه اهم یا اصلی..... ۹۵

۵. فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۵-۱ مقدمه..... 99

۵-۲ نتیجه گیری از پژوهش..... ۱۰۱

۵-۳ مقایسه یافته های این پژوهش درمقایسه با پژوهش های مشابه..... 106

۵-۴ پیشنهادات مرتبط با موضوع پژوهش..... ۱۰۷

۵-۵ پیشنهاداتی برای تحقیقات آتی..... ۱۱۰

۶. فهرست منابع و مآخذ

۶-۱ فهرست منابع فارسی..... ۱۱۱

۶-۲ فهرست منابع لاتین..... ۱۱۷

۷. ضمائم و پیوستها

ضمیمه الف: پرسشنامه پژوهش..... ۱۲۵

ضمیمه ب: نتایج تجزیه و تحلیل بوسیله نرم افزار آماری SPSS..... ۱۲۹

جدول ۱-۲. برخی از ویژگی‌های شش آموزه عمده فلسفی سیاسی براساس طبقه‌بندی جیمز پی. استرپا.....	۱۴
جدول ۲-۲. جلوه‌های گوناگون عدالت در مناسبات اجتماعی.....	۲۹
جدول ۳-۲. مؤلفه‌ها و شاخصهای عدالت در این پژوهش.....	۶۴
جدول ۱-۳. متغیرهای مستقل و وابسته فرضیه‌های تحقیق.....	۶۷
جدول ۱-۴: فراوانی پاسخگویان بر حسب سطح تحصیلات.....	۷۸
جدول ۲-۴: فراوانی پاسخگویان بر حسب نوع شغل.....	۷۹
جدول ۳-۴: فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان آشنایی با مفاهیم دولت الکترونیک.....	۸۰
جدول ۴-۴. بررسی شاخصهای فرضیه فرعی ۱(عدالت رویه ای).....	۸۲
جدول ۵-۴. نتایج حاصل از آزمون آماری مجذور کای مربوط به فرضیه فرعی ۱.....	۸۲
جدول ۶-۴. نتایج آزمون رتبه بندی فریدمن مربوط به شاخصهای فرضیه فرعی ۱.....	۸۴
جدول ۷-۴. بررسی شاخصهای فرضیه فرعی ۲(عدالت مروده ای).....	۸۶
جدول ۸-۴. نتایج حاصل از آزمون آماری مجذور کای مربوط به فرضیه فرعی ۲.....	۸۶
جدول ۹-۴. نتایج آزمون رتبه بندی فریدمن مربوط به شاخصهای فرضیه فرعی ۲.....	۸۷
جدول ۱۰-۴. بررسی شاخصهای فرضیه فرعی ۳(عدالت توزیعی).....	۸۹
جدول ۱۱-۴. نتایج حاصل از آزمون آماری مجذور کای مربوط به فرضیه فرعی ۳.....	۹۰
جدول ۱۲-۴. نتایج آزمون رتبه بندی فریدمن مربوط به شاخصهای فرضیه فرعی ۳.....	۹۱
جدول ۱۳-۴. بررسی شاخصهای فرضیه فرعی ۴ (عدالت حق مدار).....	۹۳
جدول ۱۴-۴. نتایج حاصل از آزمون آماری مجذور کای مربوط به فرضیه فرعی ۴.....	۹۳
جدول ۱۵-۴. نتایج آزمون رتبه بندی فریدمن مربوط به شاخصهای فرضیه فرعی ۴.....	۹۴

- جدول ۴-۱۶ بررسی شاخصهای فرضیه اصلی (عدالت اجتماعی)..... ۹۶
- جدول ۴-۱۷ نتایج حاصل از آزمون آماری مجذور کای مربوط به فرضیه اصلی..... ۹۶
- جدول ۴-۱۸ نتایج آزمون رتبه بندی فریدمن مربوط به شاخصهای فرضیه اصلی..... ۹۷

فهرست نمودارها

صفحه

عنوان

- نمودار ۲-۱. مقایسه نسبی موضع برخی از آموزه‌های فلسفی سیاسی، درباره مفهوم عدالت..... ۱۷
- نمودار ۳-۱ مدل پژوهش..... ۶۸
- نمودار ۴-۱: نمودار فراوانی پاسخگویان بر حسب سطح تحصیلات..... ۷۸
- نمودار ۴-۲: نمودار فراوانی پاسخگویان بر حسب نوع شغل..... ۷۹
- نمودار ۴-۳: نمودار فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان آشنایی با مفاهیم دولت الکترونیک..... ۸۰

۱- مقدمه

مراتب پویایی پدیده های اجتماعی ، نظریه های علوم اجتماعی را به استفاده از سازه های انتزاعی متمایل می نماید . مدیریت سیستم های اجتماعی مستلزم درک علل پویایی ، تحول اجزاء و ماهیت ابعاد وجودی آنهاست . لذا هر اقدامی در این سیستمها باید به صورت هماهنگ و با توجه به ابعاد متنوع واقعیت‌های موجود صورت گیرد (پورعزت ، ۱۳۸۱ ، ۱۴۱)

حیات و قوام هر سازمان یا سیستم اجتماعی منوط به وجود پیوندی مستحکم میان عناصر شکل دهنده آن است ، از این رو عدالت به مثابه عامل حیات و بقای سیستم های اجتماعی محسوب می شود ؛ زیرا عدالت عناصر اجتماعی را در کنار یکدیگر منسجم می سازد ، در حالی که بی عدالتی موجب جدایی آنها می شود. (پورعزت ، ۱۳۸۰ ، ۵۵)

۲-۱ تعریف مسأله

حکومت الکترونیک با تأکید بر سازه های مجازی (ضمن فاصله گرفتن از ساختارهای فیزیکی) و توسعه ارائه خدمات اجتماعی از طریق شبکه های الکترونیکی ، طراحی می شود .
با توسعه امکانات حکومت الکترونیکی ، امکان استفاده و دسترسی برابر به اطلاعات برای کلیه شهروندان فراهم می گردد و شرایط لازم برای تعامل اثربخش تر انواع طرفهای درگیر و اطلاع رسانی به شهروندان به صورتی یکسان و برابر فراهم شده و نیز شرایط به اشتراک گذاشتن دانش و مدیریت صحیح آن ایجاد می شود ؛ از این رو سعی می شود که حتی المقدور نقش حکومت الکترونیکی (به منزله یک مفهوم و ساختار جدید) در تحقق عدالت اجتماعی بررسی شود.

۳-۱ سابقه و ضرورت انجام تحقیق

عدالت مفهومی نیست که متعلق به دوران و یا افراد خاصی باشد بلکه چون برخاسته از فطرت انسانها و خواسته ضمیر و باطن آنهاست، از ابتدای خلقت وجود داشته و همواره ادامه خواهد داشت. در طول تاریخ حکومت‌های زیادی روی کار آمده اند و پس از مدتی جولان دادن از صحنه روزگار محو شده اند و در بسیاری از موارد حتی کوچکترین اثر و نشان‌ها ای هم از آنها برجای نمانده است. در واقع حکومتها در گذرند، و این مردم هستند که در قالب ملت‌ها باقی می‌مانند. ملت‌ها به مثابه جوامع انسانی، متشکل از اعضای هستند که هر یک با خواسته‌ها و نیازهایی ویژه در ساختار حکومتی حاکم بر جامعه خود حضور می‌یابند و بدیهی است که تداوم حضور انسانها در ساختار این اجتماع، به مراتب تأمین خواسته‌ها و نیازهای مذکور بستگی دارد. یکی از اساسی‌ترین نیازهای آدمی تأمین امنیت است، برخورداری از رفاه نسبی نیز از دیگر خواسته‌های آدمی است که باید توسط حکومت حاکم بر این سیستم اجتماعی تأمین گردد. همچنین جامعه باید شوق اعضای خود را به دانستن و فهمیدن ارضا نماید تا زمینه مشارکت آگاهانه آنها در امور اجتماعی فراهم گردد.

بدین ترتیب برخورداری از امنیت کامل، رفاه نسبی، و آگاهی کافی، لازمه استمرار فعالیت یک سیستم حکومتی تلقی می‌شود که تأمین آنها، از الزامات عدالت حق مدار است. به عبارت دیگر نیل به شهر عدل، به مثابه نقطه پایان سیر حرکت کمال جویانه ملت‌ها مستلزم تأمین این الزامات است.

(پورعزت، ۱۳۸۳، ۱۷)

با عنایت به همه نکاتی که به آنها اشاره شد و نیز با توجه به رشد روز افزون فناوریهای جدید، بویژه فناوری اطلاعات و بروز مفاهیم جدیدی همچون «مدیریت دانش» و «به اشتراک گذاشتن دانش» و همچنین تغییر انتظارات شهروندان و بنگاههای اقتصادی از دولتها، موضوع دولت الکترونیکی از حدود

سال ۲۰۰۱ مطرح شده و مورد توجه قرار گرفت^۱ و از آن زمان تاکنون پژوهشها و تحقیقات زیادی در مورد جنبه های مختلف این مفهوم صورت گرفته است .

با توجه به اینکه حکومتها مسئول اصلی اداره امور کشورها بوده، ایجاد شرایط و امکانات ضروری برای بهره برداری و استفاده برابر عامه مردم (از امکانات و فرصتهای موجود در جامعه) از مهمترین وظایف آنان است ، و با توجه به فرمایشات مقام معظم رهبری و تاکید ایشان بر بروز و ظهور جنبش نرم افزاری در کشور، در این تحقیق سعی می شود که به این موضوع پرداخته شود که « توسعه حکومت به شکل الکترونیکی و ارائه خدمات آن به مردم چگونه و تا چه حدی بر تحقق عدالت اجتماعی موثر است ؟ ».

در بیان ضرورت انجام این تحقیق می توان به این نکته مهم نیز اشاره کرد که دولت و ملت دو واژه ای هستند که به محض بیان یکی از این دو ، بدون شک آن دیگری نیز به ذهن متبادر می شود ؛ یعنی می توان گفت که دولت و ملت در ارتباط و تعامل تنگاتنگ با هم قرار دارند. به عبارت ساده تر ، این دو واژه از نظر ماهیت و وجود نیز به طور عجیبی به هم وابسته اند ، یعنی تا ملتی وجود خارجی نداشته باشد، دولتی برای آن ملت شکل نمی گیرد. بنابراین ، دولتها همواره وامدار مردم خویش اند و بایستی در خدمت آنان باشند. از این رو چگونگی ارائه هرچه بهتر خدمات به مردم یک جامعه ، از جمله دغدغه های اصلی دولت های مردمسالار و پاسخ گو به شمار می رود.

دولتها باید تلاش کنند تا از امکانات موجود ، اعم از منابع انسانی، منابع طبیعی، منابع مالی و تجهیزات، به شیوه مناسبی استفاده نمایند. یکی از این شیوه ها ، به کارگیری فناوری نوین به جای روشهای سنتی است . به تعبیری دیگر می توان تحقق دولت الکترونیک را در گرو توسعه جنبش نرم افزاری فرض کرد و یا استفاده از مغز افزار و فکر افزار برای تحقق آن ضروری دانست. البته این چنین نهضتی عزم ملی می طلبد و برنامه ریزی دقیق مجریان و دولتمردان را نیازمند است .

¹ E-Government Capability And Terrorist Resource .2004.Elsevier. WWW.science.direct.

بدین ترتیب می توان چنین گفت که حکومت الکترونیک به پیشبرد روند توسعه فناوری کمک کرده و موقعیتی را فراهم می کند تا میان دولت، شهروندان و موسسات ارتباط موثر برقرار شود. (Steyaert, 2004, 15) به منظور تحقق این هدف باید به دنبال راهکارهای جدید برای توسعه سیستم های اداره کردن شرکتها و برقراری سیستم تبادل اطلاعات یکپارچه بود؛ به نحوی که به طور ۲۴ ساعته و در ۷ روز هفته قابل دسترسی باشد تا شهروندان بتوانند نیازهای خود را به سیستم های دولتی از طریق آن برطرف سازند. بدین ترتیب باید استفاده از سیستم به صورت لحظه ای امکان پذیر شود و مقیاسی حاکم گردد که براساس آن حکومت الکترونیک به شهروندان نزدیک تر شود. (تقوی و حافظیان، ۱۰، ۱۳۸۳)

از سوی دیگر واضح است که رعایت عدالت، لازمه تأمین منافع عامه مردم است و موجب افزایش انسجام داخلی سیستم حاکم بر جامعه برای اقدام هماهنگ می شود و به هم افزایی نتایج تلاشهای ملی می انجامد، درحالی که اگر چشم انداز ترسیمی براساس استراتژی ملی ارائه شده توسط حکومت حاکم بر جامعه، نوید بخش تحقق عدالت اجتماعی نباشد، دلیلی ندارد و حتی نابخردانه است که فقرا و سایر افرادی که در موقعیت آینده وضع نامناسبی خواهند داشت، از طرحهای ارائه شده توسط دولت حمایت نمایند. درواقع، شرط حمایت مردم از سیاستهای کلان نظام حکومتی و طرحهای توسعه پایدار ملی، رعایت عدالت در توزیع دستاوردهای توسعه است.

بنابراین، ارائه تصویر شهر عدل، اگر به درستی و با رویکرد بصیرت بخش تعقیب شود، می تواند چرخه های موثر اصلاح رفتار عامه مردم را برای تحقق عدالت اجتماعی فعال نماید؛ مردمی که همگی در فراگرد ساختن آینده نقش دارند و باتوجه به وضعیت پرقابلیت جهان، نمی توان نقش هیچ یک از آنها را نادیده گرفت؛ زیرا با فاصله گرفتن هریک از افراد جامعه از جریان کلی تلاش برای تحقق آینده مطلوب، از سطح انسجام و وحدت ملی کاسته می شود. بنابراین، عزم ملی لازمه کامیابی اجتماع است، در حالی که تحقق آن با مراتب تحقق عدالت اجتماعی در وضعیت فعلی، و تصور افراد از سهم خود در وضعیت آینده، رابطه ای طرفینی دارد؛ یعنی برانگیختن عزم ملی، لازمه تحقق عدالت حق و ارائه

خدمات به صورت عادلانه و منصفانه است و ادراک ارزش عدالت در وضعیت موجود، شرط مهم برانگیختن عزم ملی است.

بنابراین، متقاعد کردن عامه مردم اهمیت بسیار دارد؛ عامه مردمی که در جامعه عدل، سازوبرگ اصلی حفظ حکومت تلقی می‌شوند و نخبگان اجتماعی شرافت خود را از طریق اهتمام به رفع نیازهای آنان افزایش می‌دهند و نیکوکاران از آنچه بر زبان آنان جاری است، شناخته می‌شوند؛ مردمی که براساس نظریه حق مدار، باید از امنیت کامل، رفاه نسبی و آگاهی کافی برای مشارکت موثر در ساختن آینده مطلوب برخوردار باشند. (پورعزت، ۱۳۸۲، ص ۱۲؛ همچنین ر.ک نهج البلاغه، نامه ۵۳)

۴-۱ سئوالها و فرضیه های تحقیق

سئوالهای اصلی تحقیق به صورت ذیل تنظیم می‌شود:

- ۱- آیا توسعه دولت الکترونیکی می‌تواند در تحقق عدالت اجتماعی موثر باشد؟
- ۲- چگونه این نوع دولت می‌تواند امکان دسترسی و استفاده برابر از امکانات جامعه را برای کلیه شهروندان فراهم آورد؟
- ۳- آیا دولت الکترونیکی می‌تواند سبب کاهش فسادهای اداری و شفافیت بهتر و بیشتر امور (و به تبع آن ایجاد و تحقق عدالت اجتماعی) شود؟
- ۴- آیا دولت الکترونیکی می‌تواند با بهبود رویه‌ها و فراگردها، توزیع بهتر منابع اقتصادی، شفاف سازی روابط و کارکردهای اجتماعی به تحقق عدالت در جامعه کمک کند؟
- ۵- آیا توسعه دولت الکترونیکی (بویژه از حیث افزایش سطح بلوغ اجتماعی و آگاهی‌های عمومی) به تحقق آموزه های حق مدار کمک می‌کند؟

فرضیه های تحقیق نیز عبارتند از :

فرضیه اهم :

۱. توسعه دولت الکترونیکی با تحقق عدالت اجتماعی رابطه معناداری دارد .

فرضیه های فرعی:

۱,۱ توسعه دولت الکترونیکی با تحقق عدالت روبه ای رابطه معناداری دارد.

۲,۱ توسعه دولت الکترونیکی با تحقق عدالت مرابوده ای رابطه معناداری دارد.

۳,۱ توسعه دولت الکترونیکی با تحقق عدالت توزیعی رابطه معناداری دارد.

۴,۱ توسعه دولت الکترونیکی با تحقق عدالت حق مدار رابطه معناداری دارد .

۵-۱ اهداف تحقیق

تحقق عدالت اجتماعی از آرمانهای دیرپای بشریت است که در چشم انداز قرآنی ، در امید به تحقق حکومت صالحان متبلور می گردد. چنانکه با مطالعه برخی از احادیث و روایات معتبر منسوب به ائمه اطهار (علیهم السلام) ملاحظه می شود، گویا مقارن با ظهور حضرت حجت (ارواحنا له الفداه) پیشرفت بسیار زیادی در زمینه های علمی و تکنولوژیکی جوامع بشری به وقوع می پیوندد . بنابراین می توان هدف از این پژوهش را به شکل زیر بیان کرد :

استفاده از فناوریهای جدید و ابزارهایی همچون دولت الکترونیک در مسیر پیاده سازی و عملی کردن مفاهیم بالارزشی چون عدالت اجتماعی در سیر به سوی آینده ، تا بتوان در حد توان تصویر واضح تری از حکومت عدل امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) را ارائه نمود.

۶-۱ کاربرد نتایج تحقیق

- ۱- تلاش برای توسعه فرصتهای برابر برای کلیه آحاد جامعه در زمینه دسترسی به خدمات دولتی و منابع اقتصادی ، سیاسی و فرهنگی .
- ۲- تلاش برای توسعه عدالت اجتماعی در سازمانهای دولتی ایران .

۷-۱ قلمرو زمانی و مکانی تحقیق

قلمرو زمانی این تحقیق سال ۱۳۸۴ و قلمرو مکانی آن سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور است .
به عبارت دیگر ، این تحقیق با مراجعه و نظر خواهی از متخصصان موضوع و مدیران در سازمان مذکور و نیز نظر خواهی از خبرگان و محققان دانشگاهی صورت گرفته است .

۸-۱ روش انجام تحقیق

این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش جمع آوری داده ها ، توصیفی است .
در این روش در ابتدا به بررسی مبانی نظری موضوع پرداخته شده و سپس به شناسایی مولفه ها و شاخص های سنجش متغیرهای مورد نظر در فرضیه ها پرداخته می شود. پس از این دو مرحله ، ابزار سنجش متغیرها تهیه شده و روایی و اعتبار آنها سنجیده می شود. در مرحله بعد نیز اطلاعات از خبرگان جمع آوری شده و در نهایت برای آزمون فرضیه ها به تحلیل داده ها مبادرت می شود.

۹-۱ ابزار گردآوری اطلاعات

برای تدوین مبانی نظری از مطالعات کتابخانه ای و برای نظرسنجی از خبرگان در راستای ارزیابی مدل پیشنهادی محقق درباره «تأثیر دولت الکترونیک بر ایجاد و توسعه عدالت اجتماعی» از پرسشنامه استفاده شده است .

۱۰-۱ جامعه و نمونه آماری

از آنجایی که تعداد کارشناسان و خبرگان مسائل دولت الکترونیک در ایران بیش از ۳۰۰ الی ۴۰۰ نفر نمی باشد لذا با انتخاب سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور به عنوان جامعه آماری (جامعه خبرگان) و با استفاده از قاعده سر انگشتی در انتخاب حجم نمونه ، حدود ۳۰ نفر از متخصصان موضوع در سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور و نیز تعدادی از خبرگان دانشگاهی و مدیران صاحب نظر به عنوان نمونه مورد بررسی و نظرخواهی قرار گرفتند که البته برای بالا رفتن صحت و اعتبار علمی کار این تعداد پس از بررسی و توزیع پرسشنامه و حذف پرسشنامه های ناقص به حدود ۶۰ نفر رسید .

۱۱-۱ روش های تجزیه و تحلیل داده ها

در این پژوهش ، برای آزمودن فرضیات و تجزیه و تحلیل داده های جمع آوری شده از طریق پرسشنامه ، از آمار توصیفی و آزمون مجذور کای (chi-square) به کار گرفته می شود .
آزمون های مجذور کای (کای - مربع) به گونه کلی جزء آزمون های غیر پارامتری است که از آنها اصولاً به منظور مقایسه نسبتها، درصدها و فراوانی ها در مسائل یک یا چند متغیری استفاده می شود.
آزمون تک متغیری مجذور کای این امکان را میدهد که معلوم کنیم آیا تفاوت میان فراوانی های مورد انتظار و فراوانی های مشاهده شده در گروه نمونه مورد نظر، نظام دار بوده و یا اینکه حاصل شانس و

تصادف است. آیا این تفاوت در حدی هست که بر پایه آن بتوان H_0 را با درجه معقولی از اطمینان رد کرده و H_1 را با درجه بالایی از اطمینان پذیرفت؟ (هومن، ۲۱۶، ۱۳۷۰)

۱۲-۱ واژگان تخصصی

- دولت الکترونیک^۲: منظور از دولت الکترونیک، استفاده از اطلاعات و فناوری ارتباطات برای ایجاد

تغییر در ساختارها و فرآیندهای کاری سازمانهای دولتی است. (Beynon-davies, 2005, 3)

- تصویرپردازی از آینده^۳: تصویرپردازی از آینده بر یک استراتژی مناسب برای اقدام در سیستمهای اجتماعی دلالت دارد که از طریق ایجاد آگاهی و بصیرت، با هم‌نوا ساختن آحاد جامعه و هماهنگ ساختن رفتار عناصر اجتماعی، زمینه مناسبی برای تحقق اهداف اجتماعی فراهم می‌آورد. در این استراتژی تلاش می‌شود که تصویری از وضعیت مطلوب به مردم ارائه شود؛ تصویری که برخاسته از آمال و آرزوها و تمایلات حقیقی آنهاست؛ و بدین‌سان این امکان فراهم می‌آید که آنان به صورت نیروهای آگاه، مختار، و توده‌وار، جریان‌هایی را برای شکل‌دهی واقعیت آینده، براساس طرح مطلوب خود به وجود بیاورند و شرایط را برای تحقق اهداف کلان اجتماعی مساعد سازند (پورعزت، ۱۳۸۰، ۱۱۲-۱۱۳)

- فناوری اطلاعات^۴: فناوری اطلاعات به مجموعه‌ای از ابزارها و روشها گفته می‌شود که برای تولید،

پردازش، و عرضه اطلاعات به کاربر انسانی به کار می‌رود. (Turban, 2003, 25)

- عدالت اجتماعی^۵: درباره معنای «عدالت اجتماعی» اختلاف آرای زیادی وجود دارد؛ به طور کلی، این اصطلاح بر رعایت عدل میان اعضای جامعه دلالت دارد. با این حال، آموزه‌های فلسفی سیاسی^۶ گوناگون، تعاریف متنوع و مختلفی از عدالت ارائه کرده‌اند؛ به طوری که به نظر می‌رسد این اختلاف آراء درباره مفهوم عدالت به شکل‌گیری نگرش‌ها، دیدگاه‌ها، و رفتارهای اجتماعی متفاوتی منجر شده

² Electronic Government

³ image building about future

⁴ Information Technology

⁵ Social Justice

⁶ political philosophy doctrines

است. طبق مفهوم لیبرالی عدالت، آرمان سیاسی نهایی جامعه باید آزادی باشد و همه حقوق و تکالیف اجتماعی بر مبنای آن توجیه شوند؛ در حالی که طبق مفهوم سوسیالیستی عدالت، برابری آرمان سیاسی نهایی جامعه است و حقوق و تکالیف اجتماعی باید براساس آن توجیه شوند و ... (پورعزت، ۱۳۸۲، ۱۵).

-عدالت توزیعی^۷: منعکس کننده انصاف ادراک شده از تصمیمات مربوط به نحوه تخصیص و توزیع

منابع و پاداشهاست. (Orlando C. Richard, 2002, 9)

-عدالت مراوده ای^۸: به انصاف ادراک شده از رفتار تصمیم گیرندگان در فراگرد تصمیم گیری دلالت دارد و جنبه بین شخصی و انسانی تصمیم گیری به خصوص منصفانه بودن رفتار تصمیم گیرندگان را در فراگرد تصمیم گیری و درطول اجرای رویه ها مورد نظر قرار می دهد. (J Kray & Lind, 2002, 48)

-عدالت رویه ای^۹: عدالت درک شده از رویه های مورد استفاده برای تصمیم گیری است. و Groth

(W. Gilliland, Lbid, 2001, 32)

- عدالت حق مدار^{۱۰}: عدالت اجتماعی در آموزه حق مدار بر مبنای حقیقت تعریف می شود؛ حقیقتی که مبتنی بر نظام آفرینش بوده، حقوق و تکالیف انسانها را بر مبنای شأن برابر آنها از حیث نحوه خلقت توجیه می نماید؛ این آموزه بر مفهومی از عدالت تأکید دارد که حقوق فردی و روابط عناصر اجتماعی را بر مبنای نگرشی فرامکانی و فرازمانی به حقوق انسانی افراد، ملاحظه می نماید؛ بنابراین زیربنای اصلی تعریف عدالت در آموزه حق مدار، پذیرش توحید و حقوق و احترام برابر انسانها، به منزله مخلوقات خداوند متعال است. (پورعزت، ۱۳۸۲، ۱۶)

⁷ distributive justice

⁸ interactional justice

⁹ procedural justice

¹⁰ truth-oriented justice

- جنبش نرم افزاری^{۱۱}: به کارگیری فناوری نوین به جای روشهای سنتی در تمامی فعالیتها را جنبش نرم افزاری می گویند. (تقوی و حافظیان ، ۱۳۸۳ ، ۵)

¹¹ Software Movement

فصل دوم : ادبیات پژوهش

۱-۲. مقدمه - عدالت اجتماعی، موضوع مطالعات میان رشته‌ای و چندرشته‌ای

عدالت اجتماعی از مباحث بسیار جذاب و در عین حال دشوار علوم اجتماعی و انسانی است که تنوع و تعدد ابعاد مورد بحث آن، حوزه‌های گوناگونی از علوم رادرمی‌نورد. عدالت، محور بسیاری از مباحث زیبایی‌شناختی مبتنی بر ادراک تقارن و تعادل در نظام هستی است؛ ضمن اینکه موضوعی فلسفی است که از حیث مرتبه ذهنیت، در سطحی بسیار بالا مطرح می‌شود و اذهان فلسفی را در تلاش برای ادراک چیستی و ماهیت خود فعال می‌سازد و در تسری یافته‌های فلسفی به حوزه علوم سیاسی، آموزه‌های متنوع فلسفی سیاسی را به چالش می‌کشد؛ از سوی دیگر مبحثی سیاسی است که مورد توجه احزاب و گروه‌های سیاسی واقع شده، منازعات دنباله‌داری را پیرامون رابطه قدرت و عدالت سبب می‌شود؛ از نظرگاه اقتصادی نیز مقوله‌ای است مهم که در مباحث توزیع ثروت، توسعه اقتصادی، و فقرزدایی انعکاس می‌یابد؛ از منظر مصلحان فرهنگی تحقق آن، لازمه ثبات و انسجام فرهنگی و حفظ هویت ملی تلقی می‌شود؛ و از دیدگاه مذهبی، استقرار آن، با تأکید بر واژه قسط، علت بعثت انبیاء (ر.ک. قرآن کریم، سوره الحدید ، ۲۵) و به تعبیری ، حد کمال سیستم‌های اجتماعی تلقی می‌گردد که در مذاهب گوناگون در «آینده موعود» وعده داده شده است ؛ از این رو پرداختن به کلیه وجوه و جوانب آن کاری بس دشوار است و بدیهی است که از حوصله یک تحقیق دانشگاهی خارج است. (پورعزت ۱۳۸۲، ۲۲)

۲-۲. عدالت اجتماعی در چالش مفهوم پردازی‌ها

انسان ناگزیر از تمایل فطری روی آوری به حیات اجتماعی، بتدریج اشکال متنوعی از نهادها و سازمان‌های اجتماعی را در سیر تاریخ پدیدار ساخته است. با شکل‌گیری نهادهای اجتماعی مسأله تنظیم روابط میان عناصر شکل دهنده آنها مطرح می‌شود. این مسأله با توسعه جوامع غامض‌تر می‌شود و تحقق عدالت میان اعضای جامعه، در شمار مهمترین تکالیف و مسؤولیت‌های حکومتی قرار می‌گیرد.

در واقع تحقق عدالت، سنگ پایه مشروعیت حاکمیت^۱ و مبنای توجیه ضرورت وجود دولت^۲ تلقی می‌شود. نیاز به عدالت اجتماعی، فراخور سطح بلوغ و رشد جوامع در قالب نیازهایی چون دسترسی برابر به امنیت کامل، رفاه نسبی، و آگاهی کافی تجلی می‌یابد. جامعه با خواسته‌های نامحدود و منابع محدود خود، عرصه تقابل نیروهای اجتماعی گوناگون، برای پیشینه‌سازی منافع شخصی واقع می‌شود؛ و دولت به مثابه عمده‌ترین نهادی که خط‌مشی‌ها و اعمالش بر تحقق عدالت اجتماعی یا بی‌عدالتی در جامعه مؤثر است وارد عمل می‌شود؛ ضمن اینکه اگر بپذیریم که حیات و قوام هر جامعه، به مراتب انسجام و استحکام پیوند عناصر شکل‌دهنده آن بستگی دارد، می‌توان گفت که عدالت نقش مهمی در حیات و بقای جامعه دارد؛ زیرا عدالت است که مردم را در کنار یکدیگر منسجم می‌سازد؛ درحالی‌که بی‌عدالتی آنها را متفرق ساخته، به اطراف می‌پراکند.

عدالت به مثابه مفهومی بسیار انتزاعی، از دیرباز ذهن بشر را به خود مشغول داشته است؛ تا جایی که مباحثه درباره چیستی عدالت، به مثابه یکی از محوری‌ترین سؤالات فلسفه سیاسی، همچنان استمرار دارد.

در ارتباط با مفهوم عدالت، مفاهیمی چون برابری^۳، انصاف^۴، و مساوات^۵ نیز مطرح می‌شوند که گاهی مترادف با آن و گاهی با مفهومی متفاوت با آن به کار گرفته شده‌اند؛ برای مثال، عده‌ای تصور می‌کنند

1. governance
2. state
3. equity

که برابری و عدالت هیچ ربطی به هم ندارند. آنها عدالت را در ذات خود ارزشمند می‌دانند ولی برابری را فاقد ارزش ذاتی فرض می‌کنند؛ درحالی‌که برخی دیگر تصور می‌کنند که این دو مفهوم، مترادف و یکسانند.

میزان اختلاف نظرهادر باره عدالت، درهنگامه رویارویی نظریه‌های فلسفی سیاسی تشدید می‌شود. با این فرض که وضعیت مکاتب فلسفی سیاسی امروز بازنمای خلاصه شده همه تلاشهای دیروز بشر برای تحقق جامعه عدل است، درجدول (۱-۲) به بررسی اجمالی آراء مکاتب سیاسی درباره عدالت بر

اساس طبقه بندی جیمزاستربا^۶ پرداخته می‌شود. (پورعزت، ۱۳۸۰، ۸۳-۱۱۷)

جدول ۱-۲. برخی از ویژگی‌های شش آموزه عمده فلسفی سیاسی، براساس طبقه‌بندی

جیمز.پی.استربا (پورعزت، ۱۳۸۲)

آموزه	آرمان سیاسی نهایی عدالت	مبنای کلی برای توجیه حقوق و تکالیف	برخی از نظریه پردازان عمده	منتقدان عمده برخی از
لیبرالیسم	آزادی	• حق حیات و زندگی آزاد برای همه	* جان هوسپرز * تی‌بور ماچان * یان ناروسون	* جیمز.پی. استربا * میشل ساندل * مک این تایر
سوسیالیسم	برابری	• برابری عامه از حیث درآمد و ثروت	* کارل مارکس * فردریک انگلز * ادوارد نل * اونورا انیل * کای نیلسون	* رابرت نوتزیک
لیبرال دموکراسی: دیدگاه قراردادگرایی دیدگاه فایده گرایی دیدگاه اصول اخلاقی گفتمان	آمیزه‌ای از برابری و آزادی	• قرارداد اجتماعی • فایده اجتماعی • پیش فرض‌های پذیرفته شده در گفتمان	* امانوئل کانت * جان راولز * رونالد دورکین * جان استوارت میل * آر.ام. هیر * یورگن هابرماس * سیلا بن حبیب	* ژوزف راز * چارلز لارمور
اجتماع گرایی	نفع و خیر عمومی	• دستیابی به خیر، نیکی، و مصلحت عمومی	* ارسطو * میشل ساندل	* جین هامپتون

4. fairness

5. equality

6. James P. Sterba

	* مک این تایر	جامعه		
	* جان استوارت میل * سوزان اکین * جیمز پی. استرپا * ماری لین فریدمن	• تساوی زن و مرد در برخورداری از فرصت‌های اجتماعی و سیاسی	برابری زن و مرد	تأیید گرایبی
	* جین فرنسیس لیوتارد * نانسی فراسر * لیندا نیکلسون	• نفی فرا روایت‌ها و نظریه‌های کلان و در نظر گرفتن نظریه‌های محدود محلی (اراده و خواست مردم هر محل)	آرمانهای متعدد و متکثر برحسب تقاضاهای ویژه هر منطقه یا محل	فرانوگرایی

براساس این طبقه‌بندی، آرمان سیاسی نهایی^۷ مفهوم لیبرالی عدالت، آزادی^۸ است و همه حقوق و تکالیف^۹، نهایتاً بر مبنای آن توجیه می‌شوند؛ در حالی که در مفهوم سوسیالیستی عدالت، برابری^{۱۰} به مثابه آرمان سیاسی نهایی و مبنای توجیه حقوق و تکالیف مد نظر قرار می‌گیرد؛ و در مفهوم لیبرال دموکراتیک عدالت، آمیزه‌ای از آزادی و برابری^{۱۱}، آرمان سیاسی نهایی و مبنای توجیه حقوق و تکالیف تلقی می‌شود؛ اجتماع‌گرایان^{۱۲}، خیر عمومی^{۱۳} را به مثابه آرمان سیاسی نهایی خود در نظر می‌گیرند و ادعا می‌کنند که چنین آرمانی به حمایت از شکوفایی فضایل انسانی می‌انجامد؛ تأیید گرایان (فمینیسم)^{۱۴} نیز مفهومی از عدالت را تأیید می‌کنند که حقوق و تکالیف را بر مبنای «آرمانی دو جنسیتی»^{۱۵} و مبتنی بر برابری زن و مرد توجیه نماید؛ در حالی که مفهوم فرانوگرایی عدالت^{۱۶}، با تأکید بر ضرورت رد همه فرا روایت‌ها^{۱۷} و نظریه‌های کلان^{۱۸}، توجیه حقوق و تکالیف را محلی و محدود^{۱۹} دانسته، بر آن است که این توجیه نباید جهان شمول باشد. تأمل بر تضارب آرای

-
7. ultimate political ideal
 8. liberty
 9. rights & duties
 10. equality
 11. a blend of liberty and equality
 12. commonitarian
 13. common good
 14. feminists
 15. ideal of androgyny
 16. postmodern conception of justice
 17. metanarratives
 18. grand theories
 19. local and limited